окремих осіб, а також на специфічних правових, інформаційних, політичних, економічних та інших взаємозв'язках між ними. Мета такої системи – забезпечення національних інтересів громадян у різних умовах управління та ефективне функціонування системи національної безпеки [3, с. 75].

У статті 1 Закону України «Про оборону України» закріплено принцип бойового імунітету для осіб, залучених до заходів національної безпеки та оборони. Згідно з цим принципом, особи, які законно беруть участь в обороні України, звільняються від відповідальності, зокрема кримінальної, за втрати особового складу, бойової техніки чи іншого військового майна, а також за наслідки застосування зброї або іншої сили під час відсічі збройної агресії чи ліквідації збройного конфлікту. Це стосується виконання інших оборонних завдань із використанням будь-яких видів озброєння, якщо наслідки дій неможливо було передбачити за умов розумної обачності або вони покриваються виправданим ризиком. Принцип не поширюється на випадки порушення законів і звичаїв війни або застосування сили всупереч міжнародним договорам, обов'язковість яких затверджена Верховною Радою України [4].

Отже, забезпечення міжнародної та національної безпеки є фундаментальним завданням держави, закріпленим як у загальноправових, так і конституційно-правових нормах. Конституція України та відповідне законодавство визначають основні принципи та механізми захисту суверенітету, територіальної цілісності та прав громадян. Важливою складовою є чітке розмежування повноважень державних органів у сферах безпеки і оборони для забезпечення ефективного функціонування системи. Інтеграція національних зусиль з міжнародними стандартами та практиками дозволяє підвищити здатність держави протидіяти внутрішнім і зовнішнім загрозам. Таким чином, послідовне дотримання конституційно-правових засад і загальноправових принципів є ключем до стабільності та стійкості національної і міжнародної безпеки України.

1. Юськів Х. В. Нові виклики та загрози для системи національної безпеки держави в умовах трансформації системи міжнародних відносин на глобальному й регіональному рівнях: теоретико-методологічні та прикладні аспекти //International relations, part "Political sciences". 2016. №. 11. URL: http://journals.iir.edu.ua/index.php/pol_n/article/view/2903

2. Насонов М.І. Конституційні засади правовідносин у сфері національної безпеки України. № 6/2023. URL: http://www.lsej.org.ua/6_2023/201.pdf

3. Бутнік-Сіверський О. Б. Принципи формування національної безпеки України з позиції прав інтелектуальної власності: теоретичний зріз розвитку. Науково-дослідний інститут інтелектуальної власності Національної академії правових наук України. Науково-практичний журнал «Теорія і практика інтелектуальної власності». Київ, 2018. № 3 (101). С. 70–83.

4. Про оборону України : Закон України. Офіційний веб-портал Верховної Ради України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12

Юлія ЗАВГОРОДНЯ
доцент кафедри теорії та історії держави та права, конституційного права та прав людини Дніпровського державного університету внутрішніх справ (м. Дніпро, Україна), кандидат юридичних наук, доцент

КОНСТИТУЦІЙНО-ПРАВОВІ МЕЖІ ОБМЕЖЕННЯ ПРАВ ДИТИНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ ЯК ВИМІР НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

Сучасні виклики міжнародній і національній безпеці, зумовлені збройними конфліктами, трансформацією безпекового середовища та поширенням режимів надзвичайного правового регулювання, є чинниками переосмислення співвідношення пріоритетів безпеки і захисту фундаментальних прав. В умовах воєнного стану держава наділяється розширеними повноваженнями щодо обмеження окремих прав з метою захисту

публічних інтересів, що об'єктивно підвищує ризики непропорційного втручання у сферу прав найбільш вразливих соціальних груп, насамперед дітей.

Відмітимо, що особливість прав дитини полягає в їхній тісній пов'язаності з обов'язком держави забезпечувати підвищений рівень захисту, зумовлений віковою та соціальною вразливістю малолітніх і неповнолітніх осіб. У контексті безпеки права дитини нерідко залишаються поза увагою правового аналізу, поступаючись інтересам оборони, публічного порядку та ефективності державного управління. Описана ситуація спричиняє небезпеку зведення прав дитини до «допустимих втрат» за екстраординарних умов, що суперечить конституційній ідеї пріоритетності захисту людської гідності та базових прав.

Водночас відсутність належної доктринальної розробки конституційно-правових меж обмеження прав дитини в умовах воєнного стану може виступати причиною непослідовності правозастосовної практики та створювати передумови для свавільного розширення розсуду органів публічної влади, що посилює потребу у формуванні цілісного підходу до розуміння прав дитини як одного з вимірів національної безпеки, що дозволяє поєднати цілі держави щодо забезпечення безпеки з вимогами пропорційності правових обмежень, правової визначеності та спеціального захисту вразливих осіб.

«Державам, як основним відповідальним суб'єктам за життя, безпеку їх населення, необхідно підвищувати рівень координації і взаємодії щодо потреб дітей і молоді під час збройних конфліктів і в постконфліктних ситуаціях» [1, с. 64], – відмічають І. І. Пилипишина та О. Г. Турченко.

Додамо, що за даними Офісу Генерального прокурора, станом на лютий 2026 року загинуло 679 дітей, 2350 дітей поранено [2]. Важливо зауважити, що це лише підтверджені дані, реальні цифри на окупованих територіях значно вищі.

Наголосимо, що у сучасних умовах воєнного стану дискурс забезпечення безпеки домінує над правовим, унаслідок чого права дитини часто розглядаються як «другорядні» порівняно з публічними інтересами оборони та безпеки. При цьому нормативна конструкція правових режимів надзвичайних ситуацій, на нашу думку, зорієнтована переважно на обмеження прав дорослих суб'єктів і не враховує специфічну вразливість дитини як носія особливих потреб у захисті. Відсутність чітко окреслених конституційно-правових меж допустимого обмеження прав дитини створює ризики підміни логіки «захисту в інтересах безпеки» логікою адміністративної доцільності.

Вважаємо, що вирішення означеної нами проблематики має базуватися на таких положеннях. По-перше, концептуалізація прав дитини як одного з вимірів національної безпеки ґрунтується на розумінні безпеки не лише як захисту територіальної цілісності та публічного порядку, а як забезпечення стійкості соціальної та гуманітарної основи держави. Системне та тривале порушення прав дитини в умовах воєнного стану має відкладені негативні наслідки для відтворення людського потенціалу, рівня соціальної інтегрованості та довіри до публічної влади, що в перспективі підриває здатність держави забезпечувати належний рівень національної безпеки. У цьому сенсі захист прав дитини набуває не лише гуманітарного, а й значення для забезпечення безпеки.

По-друге, конституційно-правова модель обмеження прав в умовах воєнного стану базується на визнанні допустимості тимчасового звуження обсягу реалізації окремих прав за умови дотримання критеріїв необхідності, легітимної мети та пропорційності. Однак універсальне застосування цих критеріїв без урахування специфіки правового статусу дитини не забезпечує належного рівня захисту, оскільки дитина є суб'єктом, здатність якого самостійно відстоювати власні права є істотно обмеженою, що обумовлює потребу в посиленій аргументації рішень органів публічної влади, які зачіпають сферу прав дитини, та у встановленні додаткових процедурних гарантій їх обґрунтованості й перегляду.

По-третє, міжнародні стандарти у сфері захисту прав дитини формують ціннісний та методологічний орієнтир для національного конституційно-правового тлумачення допустимих меж втручання держави в умовах досліджуваних загроз. Зокрема, підхід, заснований на врахуванні найкращих інтересів дитини, дозволяє конкретизувати абстрактний принцип пропорційності, наповнюючи його змістом, релевантним до вікових, психологічних та соціальних особливостей неповнолітніх. Ігнорування цього підходу призводить до формалізації правових обмежень та зниження стандартів їх конституційної виправданості.

По-четверте, практика застосування надзвичайних повноважень свідчить про тенденцію до розширення дискреції органів публічної влади без належного розвитку механізмів ex ante та ex post контролю за рішеннями, що впливають на реалізацію прав дитини. За відсутності чітко окреслених конституційно-правових меж і спеціальних

запобіжників такий розсуд трансформується у ризик легітимації обмежень, які не мають безпосереднього й необхідного зв'язку з досягненням цілей безпеки.

Підсумовуючи, відмітимо, що конституційно-правові межі обмеження прав дитини потребують спеціальної доктринальної конкретизації, що передбачає посилення вимог до обґрунтування необхідності втручання, індивідуалізацію рішень, а також запровадження додаткових процедурних гарантій захисту прав дитини в умовах надзвичайного правового режиму. Такий підхід сприятиме мінімізації ризиків свавільного застосування обмежень і забезпеченню узгодженості між публічними інтересами держави та фундаментальними цінностями конституційного порядку. Формування цілісної конституційно-правової концепції прав дитини як виміру національної безпеки створює підґрунтя для більш збалансованої моделі реагування держави на сучасні виклики у сфері безпеки, в якій ефективність застосованих заходів поєднується з належним рівнем захисту найбільш вразливих осіб.

1. Пилипишина І. І., Турченко О. Г. Забезпечення прав дітей в умовах збройного конфлікту в Україні. *Аналітично-порівняльне правознавство.* 2022. № 2. С. 64-69. DOI https://doi.org/10.24144/2788-6018.2022.02.11.

2. Офіс Генерального прокурора. URL: https://gp.gov.ua/.

Roman KARPENKO
Associate Professor at the Department
of civil law disciplines of Dnipro State
University of Internal Affairs
(Dnipro, Ukraine),
candidate of legal sciences, docent

INCLUSION AND ACCESSIBILITY IN EDUCATION OF PEOPLE WITH SPECIAL NEEDS IN WAR CONDITIONS: CURRENT ISSUES

In the 21st century, when society is undergoing significant social, cultural and technological changes, ethical standards that determine the humanistic direction of humanity's development are becoming particularly important.

The current stage of development is marked by profound transformational processes, accompanied by reforms in education and challenges caused by the state of war. In such conditions, the issue of ensuring barrier-free access to educational, social and cultural services for persons with special educational needs (SEN) becomes acute.

In today's world, ethical standards such as tolerance, equality, diversity and accessibility are becoming increasingly important, and inclusiveness is an integral part of these standards. In Ukraine, in order to fully implement the principles of educational inclusion, a network of inclusive resource centres (IRCs) was in place at the beginning of 2022.

These centres played a key role in the implementation of inclusive education in general secondary, pre-school and vocational education institutions. As part of this process, teaching assistants were involved in providing educational services, and child assistants provided support for the everyday needs of students with special educational needs (SEN) during their studies. In addition, speech therapists, speech pathologists and other specialists provided corrective and developmental services in accordance with a comprehensive assessment and the individual needs of the child, both in IRCs and in educational institutions at various levels.

In addition, the government introduced an inclusive subsidy – state financial support for children with SEN. These funds were used to implement corrective and developmental measures, purchase special equipment and other necessary resources to support learning.

Thus, the principles of inclusion in education covered the full involvement of all students in the learning process and school life, emphasising the value of diversity (gender, cultural, socio-economic, religious or other aspects) that affect the education and development of each child. For children with special educational needs, individual support was provided.

The war in Ukraine has given rise to new social and educational realities that require a fundamental rethinking of approaches to transforming education policy. One of the main priorities of these changes is to create an inclusive and barrier-free educational environment for people with